

Sivistysvaliokunta
HE 105/2024 vp

Lastensuojelun Keskusliiton lausunto sivistysvaliokunnalle koskien hallituksen esitystä eduskunnalle laiksi yhdenvertaisuuslain 6 a §:n muuttamisesta

Lastensuojelun Keskusliitto (LSKL) kiittää sivistysvaliokuntaa pyynnöstä toimittaa asiantuntijalausunto koskien hallituksen esitystä eduskunnalle laiksi yhdenvertaisuuslain 6 a §:n muuttamisesta.

Keskusliitto arvioi esitysluonnosta YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ja siinä turvattujen oikeuksien näkökulmasta. Keskeiset huomiot koskevat erityisesti oikeutta syrjimättömyyteen (2 artikla), lapsen edun ensisijaista harkintaa (3 artikla), lapsen näkemyksen kunnioittamista (12 artikla) sekä lasten oikeutta ikätasoiseen ihmisoikeuskasvatukseen (29 artikla).

Esitysluonnoksen keskeiset ehdotukset

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi yhdenvertaisuuslakia. Esityksen mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjien ja palveluntuottajien ei enää tarvitsisi laatia toimipaikkakohtaisia varhaiskasvatuksen toiminnallisia yhdenvertaisuussuunnitelmia. Esitys perustuu pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelman kirjaukseen, jonka mukaan kaikkien kuntien toimintaedellytyksiä vahvistetaan jatkamalla normien purkamista nykyisestä kuntien tehtäväkentästä.

Lastensuojelun Keskusliiton lausunto

Lastensuojelun Keskusliitto vastustaa esitystä poistaa varhaiskasvatuksen toimipaikkakohtaisten yhdenvertaisuussuunnitelmien laatimisvelvoite ja velvoite tehdä suunnitelmat yhteistyössä henkilökunnan kanssa, lapsia ja huoltajia osallistaen.

Keskusliitto katsoo, että esityksessä ollaan tekemässä tietoisesti ja huolestuttavan kevein perustein heikennyksiä lasten ennakkolliseen oikeussuojaan. Keskusliitto esittää huolensa siitä, että hallitus on valmis heikentämään haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksien toteutumista tavoitellakseen epävarmoja ja toteutuessaankin valtiontalouden näkökulmasta minimaalisia lyhyen aikavälin säästöjä.

Tilanteessa, jossa lasten varhaisimmat syrjinnän kokemukset kasvatus- ja koulutusjärjestelmässä ovat varhaiskasvatuksesta, jossa YK:n lapsen oikeuksien komitea on aivan hiljattain kehottanut Suomea

tehostamaan syrjinnän torjuntaa¹, ja jossa komitea edelleen kehottaa Suomea vahvistamaan lapsille heidän oikeuksiaan koskevaa tiedottamista, ei ole millään tavalla perusteltua heikentää lasten ennakkollista oikeussuojaa ja sen toteutumiseen ohjaavaa normistoa, vaan päinvastoin vahvistaa niitä.

Norminpurku ei ole hyväksyttävä peruste heikentää lasten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista

Lastensuojelun Keskusliitto katsoo, että norminpurku ei voi olla päämäärä itsessään, vaan kaikkia normeja ja niiden mielekkyyttä tulee tarkastella tavoitteiden ja tarkoituksenmukaisuuden näkökulmasta. Monet normit on laadittu haavoittuvassa asemassa olevien ihmisryhmien suojaksi, niin myös yhdenvertaisuuslaki. Keskusliitto pitää kyseenalaisena sitä, että yhdenvertaisuuslakia muutettaisiin sellaisista lähtökohdista, jotka eivät liity yhdenvertaisuuden edistämiseen ja syrjinnän poistamiseen.

Kuten lausunnon kohteena olevassa esityksessä tunnistetaan, syrjintä on ongelma koko yhteiskunnassa, myös varhaiskasvatuksessa. Yhdenvertaisuussuunnittelu on merkittävin rakenteellinen ja systemaattinen keino yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Esityksen pohjana olevasta tavoitteenasettelusta paistaa läpi käsitys yhdenvertaisuussuunnitelmasta lähinnä hallinnon asiakirjana vailla yhteyttä lasten arkeen. Lastensuojelun Keskusliitto pitää valitettavana sitä, ettei tavoitteenasettelussa ja norminpurun kohteen valinnassa ole hyödynnetty sitä vahvaa yhdenvertaisuuteen ja sen edistämiseen liittyvää osaamista, jota esimerkiksi oikeusministeriöstä ja yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistosta löytyy.

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelun prosessi on osa varhaiskasvatuksen pedagogista suunnittelua. Se on yhdessä lasten ja huoltajien kanssa toteutettava jatkuva prosessi, jossa työtä kehitetään ja arvioidaan systemaattisesti, kutakin yksikköä koskevaan tietoon perustuen. Suunnitteluvaiheen tavoite on lisätä työntekijöiden, perheiden ja lasten tietoutta oikeuksista, osaamista yhdenvertaisuudesta sekä valmiutta ratkaista syrjintätilanteita.

Lastensuojelun Keskusliitto katsoo, että mikäli hallitus esityksen mukaisella tavalla siirtää yhdenvertaisuussuunnittelun kauemmas varhaiskasvatuksen arjesta, hallitus itse asiassa edistää sitä, että suunnitelma jatkossa todella olisi pelkkä hallinnon asiakirja vailla yhteyttä lasten ja päiväkotien arkeen – esimerkiksi suuri kaupunki tai valtakunnallinen palveluntuottaja ei mitenkään voi yhdellä suunnitelmalla päästä toimipaikkakohtaisella, toiminnallisella yhdenvertaisuussuunnittelulla saavutettaviin tavoitteisiin.

Päällekkäisyyksien poistaminen on luonnollisesti järkevää, mutta Lastensuojelun Keskusliitto katsoo, ettei viimeisimmässäkään esitysluonnoksessa ole osoitettu sellaista päällekkäisyyttä, joka puoltaisi toimipaikkakohtaisesta suunnitteluvaiheesta luopumista. Päinvastoin, koska velvoite tasa-arvosuunnitteluun varhaiskasvatuksessa säilyy, suunnitelmatyötä jatketaan yksikkötasollakin edelleen, vaikka osa syrjintäperusteista tässä työssä sivuutettaisiinkin.

¹ https://um.fi/documents/35732/0/CRC_C_FIN_CO_5-6_fi+%281%29.pdf/f8e9c156-5172-0834-d6c7-201066cbc9f2?t=1691047057189

Norminpurkua perustellaan esityksessä saavutettavilla säästöillä. Säästöjen katsotaan aiheutuvan työajasta, jota ei jatkossa tarvitsisi käyttää varhaiskasvatuksen toimipaikoissa yhdenvertaisuussuunnitelman laatimiseen. Esimerkiksi yhdenvertaisuusvaltuutettu on kuitenkin lausunnossaan kyseenalaistanut sen, syntykö lakiesityksestä kokonaisuutena säästöjä. Lastensuojelun Keskusliitto kyseenalaistaa myös esitykseen sisältyvän oletuksen henkilöstön työajan säästymisestä veloitteen poistumisen myötä muihin asioihin. Jos suunnitelma tehdään toimipaikan ulkopuolella, aivan muiden ihmisten toimesta, ei se jalkaudu toimipaikkatasolle ilman työaika. Jos suunnitelma ei jalkaudu, kyse on lasten oikeuksien ja ennakollisen oikeussuojan heikentymisestä. Jos taas riittävät toimet suunnitelman jalkautumiseksi tehdään, oletettuja aikasäästöjä tuskin saavutetaan.

Esitys heikentää lasten ennakollista oikeussuojaa

Ennakollinen oikeussuoja tarkoittaa toimintaa, jolla ehkäistään ennalta oikeudenloukkauksia, kuten syrjintää. Ongelmia pyritään myös ratkaisemaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Erityisesti lasten kohdalla ennakollisen oikeussuojan tärkeys korostuu, sillä lapsille pääsy oikeuksiinsa ja oikeussuojakeinoihin on lähtökohtaisesti aikuisia hankalampaa, ja siinäkin tapauksessa, että lapsi kykenee oikeussuojakeinojaan käyttämään, prosessit ovat usein lapsen kannalta kohtuuttoman pitkiä.

Lasten parissa toimivien valmiuksia tunnistaa syrjintä ja puuttua siihen tulee ennakollisen oikeussuojan vahvistamiseksi systemaattisesti parantaa – ei heikentää. Yhdenvertaisuussuunnittelulla voidaan varmistaa, että henkilökunnan ihmisoikeuskasvatukseen, yhdenvertaisuuteen ja syrjimättömyyteen liittyvä osaaminen on riittävää, toimintaa seurataan ja arvioidaan säännöllisesti, ja että epäkohtiin puututaan systemaattisesti ja johdonmukaisesti. Näin ehkäistään syrjintää ennalta ja huolehditaan, etteivät tilanteet kärjisty tai tarpeettomasti pitkity esimerkiksi oikeudellisiksi prosesseiksi. Lastensuojelun Keskusliitto pitää erittäin kyseenalaisena valintana sitä, että pienimpien ja haavoittuvimmassa asemassa olevien lasten ennakolliseen oikeusturvaan panostettaisiin vähemmän kuin kasvatus- ja koulutusjärjestelmän muilla portailla.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on Suomelle 2023 antamissaan suosituksissa kehottanut Suomea kiireellisesti tehostamaan syrjinnän torjuntaa ja voimistamaan pyrkimyksiään poistaa lasten syrjintä kaikilta suomalaisen yhteiskunnan aloilta, huomioiden lapset ja nuoret varhaisesta iästä alkaen. Lastensuojelun Keskusliitto ihmettelee suuresti sitä, että hallitus valitsee kiireellisenä annetusta suosituksesta huolimatta toimia päinvastoin. Keskusliitto kiinnittää huomiota myös siihen, ettei komitean suositusta ole lausunnon kohteena olevassa esityksessä huomioitu.

Lasten oikeussuojan vahvistamiseksi tarvitaan suunnitelmallista työtä ja tehokasta puuttumista. Lastensuojelun Keskusliitto muistuttaa myös, että koulutuksen ja varhaiskasvatuksen järjestäjä syyllistyy syrjintään, jos se laiminlyö velvollisuutensa ryhtyä toimiin tiedossaan olevan oppilaaseen tai opiskelijaan kohdistuvan häirinnän poistamiseksi. Yhdenvertaisuussuunnittelu vahvistaa henkilöstön osaamista toimia johdonmukaisesti ja suunnitellusti tämän veloitteen mukaan.

Valittu ratkaisu sivuuttaa lapsen oikeudet

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista on Suomessa voimassa lakina. Sopimuksen mukaan kaikessa lasta tai lapsia koskevassa päätöksenteossa on ensisijaisesti harkittava lapsen etu. Tämä tarkoittaa käytännössä lapsivaikutusten arviointia, jossa tarkastellaan päätöksen tai ratkaisun vaikutuksia lapsen eri oikeuksien toteutumiseen. Arvioinnista tulee käydä ilmi, miten lapsen etua on harkittu ja millainen painoarvo lapsen edulle on kokonaisuudessa annettu.

Lausunnon kohteena olevassa esityksessä ei ole varsinaista lapsivaikutusten arviointia, mutta esitetyn muutoksen (pääasiallisesti kielteisiä) vaikutuksia lapsiin tunnustetaan melko laajalti. Esityksestä ei käy ilmi, miten lapsen etua on punnittu muita intressejä vasten. Esityksessä mainitaan kuitenkin, ettei perusratkaisuja muutettu lausuntojen pohjalta, koska lausuntokierroksella ollut ehdotus nähtiin tarkoituksenmukaisimpana keinona toteuttaa aiemmin tehty norminpurkua koskeva päätös. Tämä kuulostaa siltä, ettei lapsen oikeuksien toteutumiselle ole tosiasiallisesti annettu ratkaisussa lainkaan painoarvoa. YK:n lapsen oikeuksien komitea on Suomelle 2023 antamissaan päätelmissä ilmaissut huolensa siitä, ettei lapsen edun periaatetta Suomessa sovelleta johdonmukaisesti, eikä lausunnon kohteena oleva esitys anna aihetta kyseenalaistaa komitean havaintoa.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artikla velvoittaa selvittämään ja huomioimaan lapsen näkemykset lasta tai lapsia koskevissa asioissa. Toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnittelun keskeinen elementti ja vahvuus, joka lausunnon kohteena olevassa esityksessäkin tunnustetaan, on henkilökunnan, lasten ja vanhempien osallistaminen prosessiin. Paitsi että näin toimimalla kunnioitetaan lapsen oikeutta osallistua, samalla saavutetaan myös useita muita hyötyjä niin (ihmisoikeus)kasvatuksen, oikeusturvan, turvallisen arjen rakentamisen sekä kodin kanssa tehtävän yhteistyön näkökulmasta. Edelleen, Lastensuojelun Keskusliitto pitää kummallisen mietona esityksen muotoilua siitä, että "(h)enkilöstön, huoltajien ja lasten kanssa voi olla tarpeen keskustella myös arvioitaessa yhdenvertaisuuden toteutumista". Keskusliitto katsoo, ettei yhdenvertaisuuden toteutumista yksikötasolla ole mitenkään mahdollista arvioida uskottavasti ilman henkilöstön, huoltajien ja lasten kanssa keskustelemista.

Lopuksi

Lastensuojelun Keskusliitto toistaa aiemman huomionsa siitä, että lausunnon kohteena oleva esitys on ristiriidassa paitsi perustuslain ja yhdenvertaisuuslain tavoitteiden kanssa, myös niin kansallisen lapsistrategian kuin valtioneuvoston yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämistä koskevan tiedonannon ja toimenpideohjelman kanssa.

Esityksen vaikutusarvioinneissa ja lausuntopalautekoonnissa tunnustetaan merkittävä osa Lastensuojelun Keskusliiton tässä lausunnossa mainitsemista ongelmista. Lastensuojelun Keskusliitto on pettynyt hallituksen valintaan sivuuttaa norminpurkutavoitteensa toteuttamisessa täysin lapsen oikeuksiin ja yhdenvertaisuuteen liittyvät näkökulmat. Arvioidut säästöt ovat toteutuessaankin niin pienet, että herää kysymys, onko juuri yhdenvertaisuuslain heikentäminen pikemminkin ideologinen kuin oletettujen säästöjen vuoksi tehty valinta, sillä velvoite tasa-arvosuunnitelmien tekemiseen myös varhaiskasvatuksessa

säilyy, eikä esityksessä millään tavoin perustella valintaa asettaa eri syrjäperusteet lainsäädännössä erilaiseen asemaan.

Lastensuojelun Keskusliitto katsoo, että lausunnon kohteena oleva esitys murentaa vakavasti hallituksen yhdenvertaisuutta edistävän tavoitteen pohjaa ja uskottavuutta – mutta ennen kaikkea se murentaa haavoittuvassa asemassa olevien lasten ennakkollista oikeussuojaa.

Lastensuojelun Keskusliiton aiempi lausunto aiheesta löytyy kokonaisuudessaan [keskusliiton verkkosivuilta](#)².

² <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/2024/07/20240705LausuntoYhdenvertaisuuslainMuutos.pdf>